

บทที่ 4

ปัญหาเกี่ยวเนื่องกับระบบกรรมสิทธิ์และการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่

การที่กฎหมายไม่กำหนดการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่ไว้โดยแจ่มชัด ทำให้เกิดปัญหาในทางแพ่ง แต่จากการวิเคราะห์ในบทก่อน ๆ ทำให้เห็นแนวทฤษฎีและหลักกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในแร่ตามกฎหมายไทยซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์และการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่ได้ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ ดังนั้น ผู้เขียนจึงขออธิบายปัญหาบางประการมาศึกษาวิเคราะห์โดยอาศัยหลักทฤษฎีที่ได้กล่าวถึงในบทก่อนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วหรืออาจจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต สำหรับปัญหากฎหมายที่จะกล่าวถึงในบทนี้ ผู้เขียนขอหยิบยกมา 5 เรื่องได้แก่

1. การกำหนดให้แร่เป็นทรัพย์สินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย
2. อำนาจในการทำนิติกรรมสัญญาเกี่ยวแร่
3. การใช้แร่เป็นหลักประกันแห่งหนี้
4. สิทธิของเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในการบังคับคดีเอากับแร่
5. การใช้สิทธิของรัฐในกรณีผู้ถือประทานบัตรหรือผู้รับอนุญาตกรณีอื่น ๆ เป็นลูกหนี้

1. การกำหนดให้แร่เป็นทรัพย์สินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ปัญหาในประเด็นนี้จะพิจารณาว่า แร่เป็นทรัพย์สินที่สามารถถือเอาได้ และเป็นทรัพย์สินที่สามารถโอนให้แก่กันได้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ เมื่อใด ปัญหานี้มีความเกี่ยวข้องกับหลักกรรมสิทธิ์ในแร่ กล่าวคือ การที่จะทราบว่า แร่เป็นทรัพย์สินที่สามารถถือเอาได้ และโอนให้แก่กันได้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่นั้น ต้องทราบเสียก่อนว่า กรรมสิทธิ์ในแร่เป็นของผู้ใดระหว่างรัฐกับเอกชน

ในกรณีที่ยึดถือหลักว่าแร่ซึ่งยังฝังอยู่ใต้ดิน (in situ) เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ไม่ว่าจะแร่ นั้นจะอยู่ในที่ดินของรัฐหรือเอกชน แร่นั้นย่อมเป็นทรัพย์สินที่ประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน และถือเป็นอสังหาริมทรัพย์¹ อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ซึ่งสงวนไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น จึงเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน² ซึ่งไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ เว้นแต่อาศัยกฎหมายเฉพาะ

¹ ดู ป.พ.พ. มาตรา 100

² ดู ป.พ.พ. มาตรา 1304

หรือพระราชกฤษฎีกา³ ในกรณีนี้ถือว่าแร่เป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ กล่าวคือ เป็นทรัพย์สินที่ไม่สามารถถือเอาได้ และไม่สามารถโอนให้กันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย⁴ การที่เอกชนรายใดทำสัญญาซื้อขายที่ดินไม่รวมถึงการซื้อแร่ซึ่งอยู่ใต้ดินด้วย เพราะไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในแร่เป็นของรัฐแยกต่างหากจากกรรมสิทธิ์ในที่ดินของเอกชน แร่จึงเป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ไม่อาจนำมาเป็นวัตถุแห่งหนี้เพื่อชำระหนี้ตามกฎหมายได้

สำหรับในกรณีนี้ถือหลักว่า เจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในแร่ในดิน แร่ที่อยู่ในดินย่อมไม่เป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ สามารถที่จะนำมาเป็นวัตถุแห่งสิทธิ หรือวัตถุแห่งหนี้ในการทำนิติกรรมใด ๆ ได้ทั้งในขณะที่ยังฝังอยู่ในดิน และจากการศึกษาวิเคราะห์ในบทที่ 3 ส่วนที่ 1⁵ ผู้เขียนได้สรุปว่าในประเทศไทยยึดหลักว่า รัฐเป็นเจ้าของ ดังนั้นแร่ที่ยังฝังอยู่ในดิน จึงเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งไม่สามารถถือเอาได้ และไม่สามารถโอนให้กันได้โดยชอบตามกฎหมาย เนื่องจากมีกฎหมายห้ามโอนทรัพย์สินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เว้นแต่อาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกา ดังกล่าวแล้วข้างต้น อันเป็นลักษณะของทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกฎหมายห้ามโอน เว้นแต่เป็นการโอนโดยพระราชบัญญัติ หรือพระราชกฤษฎีกา ซึ่งบทบัญญัตินี้ทำให้ที่วัดเป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์⁶ และมีตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยว่า ที่วัดนั้นกรรมสิทธิ์จะโอนไปได้ก็แต่โดยการออกพระราชบัญญัติเท่านั้น ที่พิพากษาอยู่ในเขตของพระพุทธรูปซึ่งพระเจ้าทรงธรรมได้ทรงอุทิศไว้แต่โบราณกาล โดยมีวัดพระพุทธรูปเป็นผู้ดูแลรักษา แม้จำเลยจะได้รับโฉนดสำหรับที่พิพากษา และได้ครอบครองที่พิพากษาอย่างเป็นเจ้าของมานานเท่าใด กรรมสิทธิ์ในที่ดินของวัดก็หาสิ้นสุดไปไม่⁷ ดังนั้น จึงไม่สามารถทำนิติกรรมใด ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินซึ่งเป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ได้

³ ดู ป.พ.พ. มาตรา 1305

⁴ ดู ป.พ.พ. มาตรา 106

⁵ โปรดดูรายละเอียดในหน้า 55-72

⁶ บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน, พิมพ์ครั้งที่ 3, บริษัทกรุงสยาม พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, กฎหมายมหาชน, 2535, หน้า 22

⁷ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1758, 1759/2519

ปัญหาว่า แร่ซึ่งเอกชนได้สิทธิจากรัฐตามพระราชบัญญัติแร่ ซึ่งยังฝังอยู่ในดินเป็น วัตถุแห่งหนึ่งในนิติกรรมใด ๆ ได้หรือไม่ นักกฎหมาย⁸ เห็นว่า ทรัพย์ทุกชนิดที่มีไชทรัพย์นอก พาณิชยีย่อมเป็นวัตถุแห่งหนึ่งได้ แต่ต้องเป็นสิ่งที่อาจกำหนดได้ แม้จะยังไม่แน่นอนก็ตามและทรัพย์ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งคาดหวังได้ว่าจะเกิดขึ้นก็เป็นวัตถุแห่งหนึ่งได้ เพียงแต่จะทำให้หนี้มีเงื่อนไข เท่านั้น แม้ทรัพย์ที่ไม่ไชของลูกหนี้ก็อาจเป็นวัตถุแห่งหนึ่งได้ เพียงแต่ว่าเมื่อตอนชำระหนี้เป็น หน้าที่ของลูกหนี้ที่จะต้องไปจัดหามาจากเจ้าของทรัพย์ ถ้าเอามาไม่ได้ลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบเจ้าหนี้ จะอ้างว่าการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยเพื่อให้ตนพ้นผิดไม่ได้

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่า แร่ซึ่งเอกชนได้สิทธิจากรัฐโดยการได้รับอนุญาตในรูปแบบ ต่าง ๆ เป็นการโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ให้แก่เอกชนโดยอาศัยอำนาจ แห่งบทกฎหมายเฉพาะ ได้ แก่ พ.ร.บ.แร่ พ.ศ. 2510 ทำให้เอกชนมีโอกาสได้กรรมสิทธิ์ในแร่นั้น แร่นั้นจึงไม่เป็นทรัพย์นอก พาณิชยีย แม้จะยังฝังอยู่ในดินก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจาก เอกชนที่ได้รับสิทธิในแร่จากรัฐสามารถที่จะถือ เอาแร่นั้นเป็นของตนได้แล้วและสามารถโอนให้แก่กันในทอดต่อไปได้ได้ตามวิธีการที่กฎหมาย กำหนด ดังนั้น แร่ที่ยังฝังอยู่ในดินแต่เอกชนได้รับอนุญาตให้ได้รับสิทธิในแร่นั้นแล้ว จึงเป็นวัตถุแห่ง หนึ่งได้

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นเอกชนซึ่งได้รับอนุญาตให้ได้รับสิทธิในแร่ตามพระราชบัญญัติ แร่ พ.ศ. 2510 จึงอาจกำหนดให้แร่ตามชนิดที่ได้รับสิทธิเช่นว่านั้นเป็นวัตถุแห่งหนึ่งในการทำนิติ กรรมเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ได้นับแต่วันที่ได้รับสิทธิโดยชอบตามกฎหมาย

ผลจากการที่แร่เป็นวัตถุแห่งหนึ่งได้ จึงอาจเกิดมูลหนี้ได้ ๆ ได้ตามกฎหมายโดยมีแร่ เป็นตัวทรัพย์อันเป็นวัตถุแห่งหนึ่งในมูลหนี้นั้น แต่ทั้งนี้การเคลื่อนไหวแห่งสิทธิใด ๆ เกี่ยวกับแร่โดย สมบูรณ์ จะต้องพิจารณาถึงบทบัญญัติต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ด้วย

ประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้นเกิดขึ้นเนื่องจากกฎหมายไทยไม่ได้กำหนดหลักกรรม สิทธิ์ในแร่ และการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่ไว้โดยชัดแจ้ง ทำให้มีปัญหาต่อการกำหนดให้แร่เป็น ทรัพย์ที่สามารถชำระหนี้ได้

⁸โสภณ รัตนากร , คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้บท เบ็ดเสร็จทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 2, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, กรุงเทพมหานคร, 2533, หน้า 72-73

2. อำนาจในการทำนิติกรรมสัญญาเกี่ยวกับแร่

เนื่องจากกฎหมายไม่ได้กำหนดว่าเอกชนซึ่งได้รับอนุญาตจากรัฐตามพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ได้กรรมสิทธิ์ในแร่หรือไม่ เมื่อใด ประกอบกับกฎหมายดังกล่าวมีบทบัญญัติห้ามมิให้ซื้อขายแร่ ชนแร่ และครอบครองแร่ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาต จึงมีปัญหาว่าผู้ได้รับอนุญาตจากรัฐได้รับสิทธิในแร่สามารถทำนิติกรรมสัญญาใด ๆ เกี่ยวกับแร่เพื่อให้มีผลผูกพันในทางแพ่งโดยสมบูรณ์ได้หรือไม่ โดยผู้เขียนจะขอกล่าวถึงเฉพาะนิติกรรมสัญญาเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ตามพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510

สัญญาเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ คือ สัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินระหว่างคู่สัญญา ได้แก่ สัญญาซื้อขาย แลกเปลี่ยน และให้ซึ่งตามพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 บัญญัติให้การโอนแร่ด้วยประการใดไปยังบุคคลอื่นเป็นการ “ขายแร่” และการรับโอนแร่ด้วยประการใดจากบุคคลอื่น นอกจากการตกทอดทางมรดกเป็นการ “ซื้อแร่”⁹ ดังนั้น การแลกเปลี่ยนและการให้ถือเป็นการซื้อขายตามพระราชบัญญัติแร่ นอกจากนี้การโอนแร่ด้วยประการอื่น เช่น การโอนแร่เพื่อตีใช้หนี้ ก็ถือเป็นการซื้อขายแร่ตามพระราชบัญญัติแร่ด้วย

ปัญหาว่า การทำนิติกรรมสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ มีผลผูกพันในทางแพ่งเช่นเดียวกับการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลประเภทอื่น ๆ หรือไม่

ปัญหาในประเด็นนี้ หากวินิจฉัยโดยยึดแนวทางตามที่คุณเขียนได้วิเคราะห์ในบทก่อนย่อแก้ไขปัญหานี้ได้กล่าวคือแม้รัฐจะเป็นเจ้าของแร่ไม่ว่าแร่นั้นจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม แต่รัฐได้อนุญาตให้สิทธิแก่เอกชนตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดจึงทำให้เอกชนได้กรรมสิทธิ์ในแร่เมื่อกำหนดตัวแร่นั้นได้แน่นอนหรือเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้ว ดังนั้น เอกชนจึงสามารถทำนิติกรรมสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ได้โดยมีผลผูกพันในทางแพ่งระหว่างคู่สัญญา ซึ่งมีใช่เป็นการกระทำโดยอำนาจรัฐหรือเป็นตัวแทนของรัฐผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ แต่เป็นการกระทำโดยอาศัยอำนาจกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลซึ่งมีอยู่อย่างสมบูรณ์

ปัญหาว่า การที่พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มีบทบัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดซื้อแร่ขายแร่ เว้นแต่เป็นการกระทำภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดนั้น เป็นกรณีที่รัฐยังคงสงวนกรรมสิทธิ์ในแร่อยู่หรือไม่และการซื้อขายแร่โดยฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายจะทำให้การซื้อขายนั้นเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ซึ่งทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะหรือไม่

⁹ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 4

พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 92 บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดซื้อแร่เพื่อประกอบธุรกิจ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตซื้อแร่จาก
ทรัพยากรธรณีประจำท้องถิ่น

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่

- (1) การซื้อแร่จากผู้รับใบอนุญาตชุดแร่รายย่อย
- (2) การซื้อโลหะที่ได้จากโลหกรรม
- (3) การซื้อแร่ตามชนิดและสภาพของแร่ที่แต่งจนสามารถนำไปผสมกับวัตถุอื่น

หรือนำไปประกอบกิจการสำเร็จรูปได้ ตามที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 92 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และแร่ที่มีได้มาหรือมีไว้ในเนื่องในการกระทำความผิดให้รับทั้งหมด¹⁰

นอกจากได้รับอนุญาตซื้อขายแร่แล้ว ในการซื้อขายแร่จะต้องซื้อจากผู้ขายซึ่งได้
กระทำตามเงื่อนไขที่กำหนดในมาตรา 98 ซึ่งบัญญัติว่า

ห้ามมิให้ผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ หรือผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่นอกสถานที่ ซื้อแร่ เว้นแต่
ผู้ขายแร่จะได้

(1) มอบเอกสารตามแบบพิมพ์ของกรมทรัพยากรธรณีให้เพื่อแสดงว่าแร่ที่ขาย
นั้นเป็นแร่ที่ได้รับมาโดยประทานบัตรชั่วคราวหรือประทานบัตรเลขที่เท่าใด และมีลายมือชื่อของ ผู้
ถือประทานบัตรชั่วคราวหรือของผู้ประทานบัตรนั้น หรือของตัวแทนซึ่งได้จดทะเบียนไว้ต่อ
ทรัพยากรธรณีประจำท้องถิ่นในเอกสารนั้น

(2) มอบเอกสารตามแบบพิมพ์ของกรมทรัพยากรธรณี ให้เพื่อแสดงว่าแร่ที่
ขายนั้นเป็นแร่ของผู้ขายแร่ซึ่งเป็นผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ที่ได้มาโดยใบอนุญาตเลขที่เท่าใดและมีลาย
มือชื่อของผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ หรือของตัวแทนซึ่งได้จดทะเบียนไว้ต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องถิ่น
ในเอกสารนั้น

(3) มอบเอกสารแสดงว่าเป็นผู้ได้รับอนุญาตจากอธิบดีในกรณีพิเศษเฉพาะครั้ง
ที่ขายนั้น หรือ

(4) แสดงใบอนุญาตร่อนแร่ และแสดงได้ว่าแร่ที่ขายนั้นเป็นแร่ที่ได้มาโดยไม่
เกินปริมาณตามใบอนุญาตนั้น

¹⁰ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 143 และ 154

เอกสารที่ผู้ขายแรมมอบให้ตาม (1) (2) หรือ(3) นั้น ผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ต้องเก็บไว้เพื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบได้ตลอดระยะเวลาห้าปีนับแต่วันซื้อแร่

เอกสารที่ผู้ขายแรมแสดงตาม (4) ให้ผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่บันทึกการซื้อขายแรมนั้นลงในรายการขายแร่ในใบอนุญาตร่อนแร่ แล้วคืนใบอนุญาตนั้นให้ผู้รับใบอนุญาตร่อนแร่ไปทันที

หากผู้รับใบอนุญาตซื้อขายแร่ ผ่าฝืนมาตรา 98 ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท และให้รับแร่ที่ได้มาหรือมีไว้เนื่องในการกระทำความผิดทั้งหมด¹¹

นอกจากนี้ผู้ซึ่งมีสิทธิขายแร่ได้ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 99 ซึ่งบัญญัติว่า

“ ห้ามมิให้ผู้ใดขายแร่ เว้นแต่ผู้นั้นเป็น

(1) ผู้ถือประทานบัตรชั่วคราว หรือผู้ถือประทานบัตรตัวแทนของบุคคลดังกล่าวซึ่งได้จดทะเบียนไว้ต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ ขายแร่ที่ได้มาจากการทำเหมืองตามประทานบัตรชั่วคราวหรือประทานบัตรนั้น

(2) ผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ หรือตัวแทนซึ่งได้จดทะเบียนไว้ต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่

(3) ผู้รับใบอนุญาตขุดหาแร่รายย่อย หรือเป็นเจ้าของแร่ซึ่งแร่ที่ได้มาจากผู้รับใบอนุญาตขุดหาแร่รายย่อย

(4) ผู้รับใบอนุญาตร่อนแร่

(5) ผู้รับใบอนุญาตจากอธิบดีในกรณีพิเศษเฉพาะครั้งที่ขายนั้น หรือ

(6) ผู้ขายโลหะที่ได้จากโลหกรรม ”

ผู้ใดขายแร่ไม่มีสิทธิตามมาตรา 99 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้รับแร่ที่ได้มาหรือมีไว้เนื่องในการกระทำความผิดทั้งหมด¹²

นอกจากนี้ในการขายแร่ของผู้มีสิทธิขายแร่ มาตรา 100 บัญญัติว่า

“ ห้ามมิให้ผู้มีสิทธิขายแร่ตามมาตรา 99 ขายแร่แก่บุคคลใดนอกจากผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่หรือผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่นอกสถานที่ เว้นแต่เป็นแร่ที่ได้มาจากการขุดหาแร่รายย่อยหรือเป็นโลหะที่ได้จากโลหกรรมหรือเป็นแร่ที่ส่งขายนอกราชอาณาจักรโดยตรง”

¹¹ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 147 และ 154

¹² ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 143 และ 154

ผู้มีสิทธิขายแร่ซึ่งฝ่าฝืนมาตรา 100 ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท และให้
ริบแร่ที่ได้มาหรือมีไว้เนื่องในการกระทำความผิดทั้งหมด¹³

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า รัฐได้ควบคุมการซื้อขายแร่โดยเคร่ง
ครัด จึงมีประเด็นน่าสงสัยว่ารัฐยังคงสงวนกรรมสิทธิ์ในแร่ซึ่งเอกชนได้มาโดยสิทธิตามกฎหมายอยู่
หรือไม่ ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า รัฐไม่อาจสงวนกรรมสิทธิ์ในแร่ไว้เป็นของรัฐได้ เนื่องจาก
เอกชนได้กรรมสิทธิ์ในแร่มาจากรัฐแล้วตามเหตุผลที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์ในบทก่อนนี้¹⁴ การที่
รัฐมีอำนาจริบแร่ ก็เป็นการลงโทษในทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิดมิใช่เป็นกรณีที่รัฐใช้อำนาจ
กรรมสิทธิ์ในแร่ การที่กฎหมายกำหนดข้อห้ามมิให้ซื้อขายแร่ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจ
ของประเทศและประชาชนโดยรวม

ปัญหาในประเด็นต่อมา คือ การทำนิติกรรมสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรม
สิทธิ์ในแร่ โดยฝ่าฝืน มาตรา 92 มาตรา 98 มาตรา 99 และมาตรา 100 แห่งพระราชบัญญัติแร่
พ.ศ. 2510 ดังกล่าวข้างต้น เป็นการทำนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดย
กฎหมายซึ่งทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะหรือไม่

วัตถุประสงค์ของนิติกรรม คือ ความมุ่งหมายในการทำนิติกรรมและมูลเหตุจูงใจใน
การทำนิติกรรม อาจเป็นวัตถุประสงค์ก็ได้ ในเมื่อการกระทำนิติกรรมนั้น ๆ คู่กรณีได้รู้ถึงมูลเหตุจูง
ใจของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยรู้ว่าเพราะเหตุใดจึงได้ทำนิติกรรมขึ้น หากไม่มีเหตุจูงใจนี้ก็จะไม่มีการทำ
นิติกรรมกัน¹⁵

วัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หมายถึงกรณีที่มีบทบัญญัติของ
กฎหมายใด ๆ ห้ามไว้โดยชัดแจ้งว่ามีให้กระทำการนั้น เช่น การห้ามมิให้บุคคลต่างด้าวได้มาซึ่ง
กรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ การที่คนต่างด้าวซื้อที่ดินโดยให้คนไทยเป็นผู้รับโอนแทน วัตถุประสงค์
ประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เพราะขัดกับประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 86
และ ป.พ.พ. มาตรา 113 (ปัจจุบันคือ มาตรา 150)¹⁶ การซื้อขายที่ดินตามตัวอย่างนี้เป็นการ
ซื้อขายเสร็จเด็ดขาดเพราะกรรมสิทธิ์ได้โอนไปแล้ว โดยให้คนไทยเป็นผู้รับโอนแทน แต่ถ้าเป็น
เพียงสัญญาจะซื้อขายที่ดินซึ่งคนต่างด้าวเป็นผู้จะซื้อยอมไม่เป็นโมฆะ เพราะกฎหมายเกี่ยวกับที่
ดินมิได้ห้ามมิให้คนต่างด้าวถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยเด็ดขาด คนต่างด้าวอาจขออนุญาตมีกรรม
สิทธิ์ได้ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง¹⁷

¹³ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 147 และ 154

¹⁴ โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 3 ส่วนที่ 3 หน้า 82-90

¹⁵ จิต เศรษฐบุตร , หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา , พิมพ์ครั้งที่ 5 , คณะ
กรรมการบริการทางวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2528 , หน้า 20 และ 21

¹⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 344/2511

¹⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 538/2511

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของสัญญาซื้อขายที่ดินดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องกับคุณสมบัติของผู้ซื้อด้วย ดังนั้นวัตถุประสงค์ที่ต้องห้ามโดยชัดแจ้งตามกฎหมายตามสัญญานี้คือ การโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้กับบุคคลต่างด้าว ซึ่งเป็นกรณีที่ คุณสมบัติในการทำนิติกรรมของคู่สัญญาต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย

ในกรณีที่มีการซื้อขายแร่โดยฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 92 มาตรา 98 มาตรา 99 และมาตรา 100 วัตถุประสงค์ของสัญญามีผลอย่างไรนั้น ผู้เขียนขอแยกพิจารณาเป็นกรณีดังนี้

กรณีที่ 1 ซื้อขายแร่โดยผู้ซื้อแร่ไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 92 จากผู้ขายซึ่งมีสิทธิขายแร่ตามมาตรา 99

กรณีดังกล่าว วัตถุประสงค์ของสัญญา คือ การโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ให้กับผู้ไม่มีใบอนุญาตซื้อแร่ ซึ่งถือว่าคุณสมบัติของผู้ซื้อเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของสัญญา ดังนั้น จึงเป็นกรณีที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ทำให้การซื้อขายเป็นโมฆะ ผู้ขายจะอ้างว่าไม่ทราบถึงคุณสมบัติของผู้ซื้อไม่ได้ เนื่องจากกฎหมายบังคับให้ขายแร่ให้กับผู้มีใบอนุญาตซื้อแร่ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ขายที่จะต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ซื้อ แต่สำหรับในกรณีที่ทำสัญญาซื้อขายแร่กับผู้ไม่มีใบอนุญาตซื้อแร่ โดยตกลงให้กรรมสิทธิ์ในแร่โอนไปยังผู้ซื้อ เมื่อผู้ซื้อได้รับใบอนุญาตซื้อแร่ไม่ใช่ในกรณีที่วัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเพราะผู้ซื้อสามารถดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งใบอนุญาตซื้อแร่ได้

กรณีที่ 2 ผู้ซื้อแร่ซึ่งได้รับใบอนุญาตซื้อแร่โดยถูกต้องทำการซื้อแร่จากผู้ขายซึ่งมีสิทธิขายแร่ แต่ไม่มีเอกสารแสดงสิทธิของผู้ขายแร่โดยถูกต้องตามมาตรา 98

กรณีดังกล่าว เป็นการซื้อขายแร่โดยฝ่าฝืนมาตรา 98 แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่าไม่ใช่กรณีที่วัตถุประสงค์ของสัญญาต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เนื่องจากผู้ซื้อและผู้ขายมีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมาย เพียงแต่วิธีการที่ซื้อขายแร่ได้ดำเนินการโดยฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ผู้ซื้อแต่ฝ่ายเดียวเป็นผู้มีความผิดทางอาญา ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาทและถูกริบแร่¹⁸ เนื่องจากผู้ซื้อมิได้ทำการตรวจสอบและเก็บเอกสารแสดงสิทธิของผู้ขายแร่ สำหรับฝ่ายผู้ขายไม่มีความผิดทางอาญาเนื่องจากได้ขายแร่ให้กับผู้มีใบอนุญาตซื้อแร่ ดังนั้น สัญญาซื้อขายแร่ดังกล่าวจึงไม่เป็นโมฆะ สามารถบังคับกันได้ แม้อต่อมาผู้ซื้อจะถูกริบแร่ที่ซื้อจากผู้ขายก็ตามเป็นความรับผิดชอบของฝ่ายผู้ซื้อเอง ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ซื้อ

¹⁸ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 147 และ 154

กรณี 3 ซื้อขายแร่โดยผู้ขายไม่มีสิทธิขายแร่ตามมาตรา 99

กรณีดังกล่าว เป็นการซื้อขายแร่ โดยผู้ขายไม่มีสิทธิขายแร่ตามกฎหมายซึ่งเป็นกรณีที่ผู้ขายขาดคุณสมบัติ การซื้อขายจึงมีวัตถุประสงค์ในการรับโอนกรรมสิทธิ์ในแร่จากผู้ขายซึ่งไม่มีสิทธิขายแร่ ซึ่งเป็นการต้องห้ามชัดเจนโดยกฎหมาย การซื้อขายจึงตกเป็นโมฆะและไม่อาจทำให้สมบูรณ์ได้ในภายหลัง

สำหรับในกรณีที่มีการซื้อขายโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ซึ่งยังฝังอยู่ในดินไม่ว่าในกรณีใด ๆ หรือการซื้อขายแร่ ซึ่งได้มาโดยไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐตามวิธีการที่กำหนดในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 เป็นการซื้อขายทรัพย์สินนอกพาณิชย์ เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในแร่ยังคงเป็นของรัฐ ทำให้วัตถุประสงค์ในสัญญาซื้อขายต้องห้ามชัดเจนโดยกฎหมายและเป็นการฝ่าฝืน สัญญาซื้อขายนั้นย่อมเป็นโมฆะ

3. การใช้แร่เป็นหลักประกันหนี้

ในกรณีที่เอกชนได้รับอนุญาตจากรัฐให้ทำเหมืองแร่โดยได้รับประทานบัตร สิทธิตามประทานบัตร ถือเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง แต่พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ได้กำหนดให้สิทธิตามประทานบัตรไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี¹⁹ และประทานบัตรให้ใช้ได้เฉพาะตัวผู้ถือประทานบัตรและค้ำถึงลูกจ้างของผู้ถือบัตรประทานเท่านั้น²⁰ เว้นแต่การให้ผู้อื่นรับช่วงทำเหมืองและการโอนประทานบัตร ซึ่งรับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ภายใต้หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในพระราชบัญญัติแร่

ในเรื่องการใช้ประทานบัตรเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มิได้เปิดช่องให้ใช้ประทานบัตรเป็นหลักทรัพย์ในการประกันเงินกู้ได้เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติอนุญาตให้กระทำได้และสิทธิตามประทานบัตรก็ไม่อยู่ในอำนาจแห่งการบังคับคดี เมื่อเกิดคดีพิพาทขึ้น เจ้าหนี้ก็ไม่สามารถบังคับคดีเอาสิทธิตามประทานบัตรได้ ดังนั้น ผู้ถือประทานบัตรจึงไม่สามารถนำสิทธิตามประทานบัตรไปค้ำประกันเงินกู้ได้

ปัญหาว่า แร่ซึ่งผู้ถือประทานบัตรได้มาจากการทำเหมืองแร่สามารถใช้เป็นหลักประกันเงินกู้ได้หรือไม่

¹⁹ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 56

²⁰ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 75

ในประเด็นนี้ พระราชบัญญัติแรม พ.ศ. 2510 ไม่ได้มีบทบัญญัติเรื่องการจำหน่าย อย่างไรก็ตาม การซื้อขายแรม ดังนั้น จึงต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของสัญญาจำหน่าย มาตรา 747 บัญญัติว่า

“ อันว่าจำหน่ายนั้นคือ สัญญาซึ่งบุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้จำหน่าย ส่งมอบสังหาริมทรัพย์สิ่งหนึ่งให้แก่อีกบุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับจำหน่าย เพื่อเป็นประกันการชำระหนี้”

ดังนั้นสาระสำคัญของสัญญาจำหน่ายประการแรก คือ ผู้จำหน่ายซึ่งอาจเป็นลูกหนี้เองหรือบุคคลภายนอกก็ได้ ประการที่สอง ทรัพย์ที่จำหน่ายต้องเป็นสังหาริมทรัพย์ ประการที่สาม ผู้จำหน่ายต้องส่งมอบทรัพย์ที่จำหน่ายให้แก่ ผู้รับจำหน่าย และประการสุดท้ายเป็นการส่งมอบทรัพย์ที่จำหน่ายเพื่อประกันการชำระหนี้

ในลักษณะจำนองนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 705 บัญญัติไว้ว่าการจำนองทรัพย์นั้น นอกจากผู้เป็นเจ้าของในขณะนั้นแล้ว ท่านว่าใครอื่นจะจำนองหาได้ไม่ แต่ในลักษณะจำหน่ายมิได้บัญญัติข้อความนี้ไว้ จะหมายความว่าผู้จำหน่ายไม่ต้องเป็นเจ้าของทรัพย์ที่จำหน่ายก็ได้หรือไม่ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในลักษณะจำหน่าย จะเห็นว่าการจำหน่ายมีผลทำให้ผู้รับจำหน่ายเอาทรัพย์ที่จำหน่ายออกขายทอดตลาดได้ ดังนั้น จึงแสดงความหมายอยู่ในตัวว่าผู้จำหน่ายต้องเป็นเจ้าของทรัพย์²¹ ถ้าเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาจำหน่ายโดยไม่มีสิทธิ เจ้าของย่อมมีสิทธิติดตามเอาคืนมาจากผู้รับจำหน่ายได้ตามสิทธิของเจ้าของทรัพย์ตามมาตรา 1336 เมื่อเอาคืนไปแล้วจำหน่ายก็หมดไป²²

สาระสำคัญในข้อที่ว่า ผู้จำหน่ายต้องส่งมอบทรัพย์ที่จำหน่ายให้แก่ผู้รับจำหน่ายนั้น เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เป็นการจำหน่ายตามกฎหมาย ถ้าไม่ส่งมอบไม่เป็นจำหน่าย²³

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²¹ พจน ฤษปะาคม , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย คำประกันจำนอง จำหน่าย , พิมพ์ครั้งที่ 3 , สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ , กรุงเทพมหานคร , 2533 , หน้า 347

²² ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1115/2497

²³ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 503/2504

ในเรื่องการจำหน่ายแร่ แม้พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องนี้อย่างกรณีซื้อขายแร่ แต่ก็มิได้มีบทบัญญัติห้ามไว้ ดังนั้น เจ้าของแร่จึงสามารถจำหน่ายแร่เพื่อเป็นประกันหนี้ได้โดยการส่งมอบให้แก่ผู้เป็นเจ้าของนี้ เหตุที่กฎหมายมิได้มีบทบัญญัติควบคุมในเรื่องนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเนื่องจากการจำหน่ายแร่ไม่ใช่การโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ซึ่งรัฐต้องการจะควบคุม ดังนั้นเมื่อเอกชนได้กรรมสิทธิ์ในแร่มาจากรัฐโดยชอบในสภาพสังหาริมทรัพย์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้รับจำหน่ายต้องรับมอบทรัพย์สินที่จำหน่าย และมีหน้าที่ต้องเก็บรักษาทรัพย์สินที่จำหน่าย²⁴ ซึ่งทำให้ผู้รับจำหน่ายเป็นผู้ครอบครองแร่ และเก็บแร่ นอกจากนี้ผู้รับจำหน่ายอาจจะต้องทำการขนแร่มายังสถานที่เก็บแร่ด้วย ซึ่งในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ได้มีบทบัญญัติควบคุมไว้ จึงทำให้เกิดปัญหาในการจำหน่ายแร่

ในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 105 ได้บัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดมีแร่ไว้ครอบครองแต่ละชนิดเกินสองกิโลกรัมเว้นแต่เป็นการมีไว้ในครอบครองตามเงื่อนไขในมาตรานี้ ซึ่งเงื่อนไขที่อนุญาตประการหนึ่ง คือ แร่ที่มีไว้ครอบครองนั้นเป็นแร่ที่ได้รับใบอนุญาตขนแร่ให้ขนมาเก็บในสถานที่เก็บแร่ตามใบอนุญาตตั้งสถานที่เก็บแร่

ดังนั้นผู้รับจำหน่ายแร่หรือผู้จำหน่ายแร่ซึ่งจะต้องขนแร่จึงต้องได้รับใบอนุญาต²⁵ และผู้รับจำหน่ายต้องยื่นขอใบอนุญาตตั้งสถานที่เก็บแร่ต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่เพื่อให้สามารถเก็บแร่ที่รับจำหน่ายได้ โดยการเก็บแรื่อดังกล่าวนี้เป็นภาระกระทำในทางธุรกิจ²⁶ หากผู้รับจำหน่ายไม่ประสงค์จะตั้งสถานที่เก็บแร่ก็อาจขอรับใบอนุญาตมีแร่ไว้ในครอบครองแทน โดยยื่นขอต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กฎหมายก็ได้²⁷

ในกรณีที่มีการจำหน่ายแร่โดยฝ่าฝืนข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า มิใช่เป็นกรณีที่ทำนิติกรรมโดยมีวัตถุประสงค์ต้องห้ามโดยแจ้งชัด เนื่องจากข้อกำหนดดังกล่าวเป็นเพียงวิธีการควบคุมการลักลอบนำแร่ไปใช้ประโยชน์โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มิใช่เป็นข้อห้ามในการจำหน่ายแร่ อย่างไรก็ตาม การฝ่าฝืนข้อกำหนดดังกล่าว ถือเป็นความผิดในทางอาญาและอาจถูกริบแร่ ซึ่งทำให้การจำหน่ายสิ้นผลไป เนื่องจากไม่มีตัวทรัพย์สินที่จำหน่ายทำให้เจ้าหน้าที่ผู้รับจำหน่ายขาดหลักประกัน มีเพียงสิทธิเรียกร้องในมูลหนี้เท่านั้น

²⁴ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 759

²⁵ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 108 และ 109

²⁶ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 101 และ 102

²⁷ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 106

ปัญหาหลักสำคัญประการหนึ่ง คือ แม้ว่าเจ้าของแร่จะสามารถจำหน่ายแร่ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภายใต้พระราชบัญญัติแร่ ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้กรรมสิทธิ์ในแร่ แต่การบังคับจำหน่ายยังมีข้อขัดข้องตามพระราชบัญญัติแร่ กล่าวคือ ในการบังคับจำหน่ายเนื่องจากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น ผู้รับจำหน่ายต้องนำทรัพย์สินที่จำหน่ายออกขายทอดตลาด เพื่อนำเงินมาชำระหนี้ตามจำนวนหนี้ที่มีอยู่²⁸ ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากกฎหมายมิได้กำหนดว่าผู้รับจำหน่ายเป็นผู้มีสิทธิขายแร่ตามมาตรา 99 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ดังนั้น ผู้รับจำหน่ายจึงไม่อาจขายทอดตลาดแร่ได้ และหากจะวินิจฉัยว่าเป็นการขายในฐานะตัวแทนของผู้จำหน่ายก็ไม่สามารถที่จะเป็นไปได้ เนื่องจาก ในการขายแร่ผู้ขายต้องแสดงเอกสารเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของแร่ ซึ่งทำให้มีสิทธิขายแร่และผู้ซื้อที่มีสิทธิซื้อแร่ได้ ตามมาตรา 98 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 เว้นแต่ในการขายทอดตลาดแร่ นั้นจะได้รับความร่วมมือจากผู้จำหน่าย ซึ่งเป็นไปได้ยาก และหากทำการขายทอดตลาดแร่ โดยที่ผู้รับจำหน่ายไม่ใช่ผู้มีสิทธิขายแร่ ถือเป็นกรณีที่ผู้ขายขาดคุณสมบัติ ทำให้การซื้อขายเป็นโมฆะ และมีความผิดอาญาทำให้แร่ถูกริบ ดังนั้นจึงไม่เป็นผลดีสำหรับผู้รับจำหน่ายปัญหาดังกล่าว จึงควรแก้กฎหมาย เพื่อเปิดช่องให้ผู้รับจำหน่ายสามารถขายทอดตลาดแร่ได้

อย่างไรก็ตาม ยังมีทางเลือกให้ผู้รับจำหน่ายได้กรรมสิทธิ์ในแร่เป็นการชำระหนี้แทนได้แต่ต้องตกลงกันหลังจากหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากการที่จะตกลงกันก่อนเวลานั้นถึงกำหนดชำระเป็นข้อความอย่างใดอย่างหนึ่งว่า ถ้าไม่ชำระหนี้ให้ผู้รับจำหน่ายเข้าเป็นเจ้าของทรัพย์สินจำหน่ายหรือให้จัดการแก่ทรัพย์สินนั้นเป็นประการอื่น นอกจากการบังคับจำหน่ายโดยขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำหน่าย ข้อตกลงเช่นว่าไม่สมบูรณ์²⁹ และถึงแม้ว่าผู้จำหน่ายและผู้รับจำหน่ายจะตกลงกันหลังจากหนี้กำหนดได้โดยให้ผู้รับจำหน่ายได้กรรมสิทธิ์ในแร่ แต่ก็ถือว่าเป็นการโอนและรับโอนกรรมสิทธิ์ในแร่ ซึ่งเป็นการซื้อขายแร่ ตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ดังนั้น ผู้รับจำหน่ายซึ่งรับโอนกรรมสิทธิ์จึงต้องมีใบอนุญาตซื้อแร่ด้วย นอกจากนี้ ผู้รับจำหน่ายอาจเลือกใช้วิธียึดหน่วงทรัพย์สินที่จำหน่ายไว้จนกว่าจะได้รับชำระหนี้ครบถ้วน³⁰ แม้จะมีการชำระหนี้บางส่วนแล้ว หนี้ที่เหลือยังคงผูกพันทรัพย์สินที่จำหน่ายทั้งหมด และหากมีเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาของผู้จำหน่ายทำการยึดแร่ของผู้จำหน่ายไปขายทอดตลาดชำระหนี้ ผู้รับจำหน่ายย่อมใช้สิทธิจำหน่ายซึ่งเทียบเท่ากับบุริมสิทธิในลำดับที่หนึ่งเพื่อขอให้ชำระหนี้แก่ตนก่อนได้³¹ แต่ต้องใช้สิทธิร้องขอให้เอาราคาทรัพย์สินที่จำหน่ายสิทธิที่ได้จากการขายทอดตลาดมาชำระหนี้แก่ตนก่อนเจ้าหนี้อื่น³²

²⁸ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 764

²⁹ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 756

³⁰ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 758

³¹ ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 282

³² ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 287

4. สิทธิของเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในการบังคับคดีเอากับแร่

ประเด็นปัญหานี้ ก็เหมือนกับปัญหาอื่น ๆ กล่าวคือ มีความขัดแย้งระหว่างอำนาจกรรมสิทธิ์และการใช้กรรมสิทธิ์ในแร่ กับ บทบัญญัติในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ซึ่งมุ่งควบคุมการใช้ทรัพยากรแร่ ดังนั้น ปัญหาในประเด็นนี้จึงเกิดขึ้นว่า เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาสมาารถบังคับคดีเอากับแร่ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้หรือไม่ ถ้าได้จะมีวิธีการอย่างไร

ดังที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์แล้วว่า แร่ที่ได้มาจากการทำเหมืองโดยชอบด้วยกฎหมายนั้น ถือว่า เอกชนซึ่งได้รับอนุญาตจากรัฐให้ทำเหมืองเป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์ในแร่ นั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า แร่ซึ่งอยู่ในสภาพสังหาริมทรัพย์และเอกชนได้กรรมสิทธิ์แล้ว ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจการบังคับคดี หากแร่นั้นเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา นอกจากนี้ ในกรณีที่ลูกหนี้ถูกสั่งพิทักษ์ทรัพย์ในคดีล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็มีอำนาจยึดแร่ของลูกหนี้ที่อยู่ในความครอบครองของลูกหนี้เองหรือของผู้อื่น³³ เพื่อจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลายด้วย

การบังคับคดีตามคำพิพากษาเกิดขึ้นเนื่องจากคู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายแพ้คดี (ลูกหนี้ตามคำพิพากษา) มิได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทั้งหมดหรือบางส่วน คู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายชนะ (เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา) ชอบที่จะร้องขอให้บังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยอาศัย และตามคำบังคับที่ออกตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น³⁴ ในกรณีที่คำพิพากษาหรือคำสั่งใดกำหนดให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง เจ้าพนักงานบังคับคดีย่อมมีอำนาจที่จะรวมเงินให้พอชำระตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยวิธียึดหรืออายัดและขายทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง³⁵ ซึ่งในการยึดอายัดและขายทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาดังกล่าว เจ้าพนักงานบังคับคดีชอบที่จะยึดหรืออายัดหรือขายทรัพย์สินที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอ้างว่าเป็นของลูกหนี้ตามคำพิพากษา³⁶ เว้นแต่กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินนั้นไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี³⁷

³³ ดู พระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 19

³⁴ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271

³⁵ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 282

³⁶ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 283

³⁷ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285 และ 286

ตัวอย่างเช่น กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินอย่างใดที่โอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย หรือตามกฎหมาย ย่อมไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี จะยึดอายัดมาขายทอดตลาดไม่ได้

การยึดทรัพย์สินคือ การเอาทรัพย์สินมาอยู่ในความดูแลรักษาของเจ้าพนักงานบังคับคดี โดยปกติการยึดนั้นเป็นวิธีการที่ใช้เมื่อทรัพย์สินนั้นเป็นของลูกหนี้ตามคำพิพากษา และมีตัวตนอยู่ที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา ส่วนการอายัด คือ การที่เจ้าพนักงานบังคับคดีส่งบุคคลภายนอกมิให้ทำการโอนทรัพย์สินหรือชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา โดยปกติการอายัดนั้นเป็นวิธีการที่ใช้เมื่อทรัพย์สินหรือสิทธิอยู่ที่บุคคลภายนอก ซึ่งจะต้องส่งมอบหรือโอนกรรมสิทธิ์หรือชำระให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง³⁸

สำหรับสิทธิตามประทานบัตรเป็นที่แน่ชัดตามกฎหมายแล้วว่า ไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี แต่สำหรับตัวแระซึ่งเป็นสังหาริมทรัพย์ที่ได้มาจากการทำเหมืองโดยอาศัยสิทธิตามประทานบัตรนั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดีและสามารถโอนกันได้ตามกฎหมาย เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจึงสามารถขอให้ยึดหรืออายัดแระของลูกหนี้ตามคำพิพากษามาขายทอดตลาดเพื่อนำเงินมาชำระหนี้ได้

ปัญหาต่อมาคือ ในการยึดหรืออายัดแระจะดำเนินการได้โดยวิธีการใด ในประเด็นนี้ ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจาก การยึดหรืออายัดแระนั้นเป็นการเอาแระเข้ามาไว้ในครอบครองของเจ้าพนักงานบังคับคดี และจะต้องขายทอดตลาดแระนั้น ซึ่งในการครอบครองแระก็ดี การขนส่งแระก็ดีตลอดจนการขายทอดตลาดแระซึ่งเป็นการโอนและรับโอนกรรมสิทธิ์ในแระก็ดีล้วนแต่มีการควบคุมและมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติแระ มากมายหลายประการ ซึ่งโดยหลักแล้วห้ามกระทำเว้นแต่จะได้รับใบอนุญาต ดังนั้นจึงมีปัญหาว่า เจ้าพนักงานบังคับคดีสามารถที่จะยึดหรืออายัดและขายทอดตลาดแระได้หรือไม่

ในการห้ามกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับแระ กฎหมายใช้ข้อความว่า “มิให้ผู้ใด.....” ซึ่ง “ผู้ใด” ในที่นี้ น่าจะหมายถึงบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลทั่วไป แต่สำหรับในกรณีของเจ้าพนักงานบังคับคดีซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของศาลและกระทำการโดยอำนาจศาล มิใช่ผู้ใดตามความหมายนี้ และเป็นผู้มีอำนาจพิเศษตามที่กำหนดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งไม่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติแระ พ.ศ. 2510 ดังนั้น เจ้าพนักงานบังคับคดีจึงสามารถกระทำการใด ๆ ตามความจำเป็นในการยึดหรืออายัดและขายทอดตลาดแระภายใต้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยไม่ต้องมีใบอนุญาตครอบครองแระ ตั้งสถานที่เก็บแระ ขายแระหรือขนแระแต่

³⁸พิพัฒน์ จักรางกูร , ภัทรพร จักรางกูร , คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง , บริษัท กรุงสยาม พรินติ้ง กรุป จำกัด , กรุงเทพมหานคร , 2532 , หน้า 833

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ซื้อแร่จากการขายทอดตลาดไม่มีสิทธิพิเศษที่จะได้รับการยกเว้นที่จะไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติแร่ ดังนั้น ผู้ซื้อแร่จากการขายทอดตลาดจึงต้องมีใบอนุญาตซื้อแร่ด้วย ซึ่งแม้จะมีปัญหาอยู่บ้างแต่ก็ไม่ขัดกับพระราชบัญญัติแร่

5. การใช้สิทธิของรัฐในกรณีผู้รับประทานบัตร หรือผู้ได้รับอนุญาตเป็นลูกหนี้

เหตุที่ผู้เขียนได้ยกประเด็นปัญหานี้ขึ้นมาวินิจฉัย ก็เนื่องจากผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ว่า เอกชนผู้ได้รับประทานบัตร หรือได้รับอนุญาตในกรณีอื่นๆ มีโอกาสได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่ ดังนั้น จึงควรพิจารณาถึงสิทธิของรัฐในการบังคับชำระหนี้ในกรณีที่ผู้รับประทานบัตรหรือผู้รับอนุญาตเป็นลูกหนี้

5.1 หนี้ค่าภาคหลวง

สำหรับผู้มีหน้าที่ชำระค่าภาคหลวงแร่ ได้แก่ ผู้ถือประทานบัตรชั่วคราว ผู้ถือประทานบัตร ผู้รับใบอนุญาตซื้อแร่ที่ซื้อแร่จากผู้รับใบอนุญาตร่อนแร่ ผู้ครอบครองแร่อื่นที่ได้จากการแต่งแร่ ผู้ประกอบโลหกรรมและผู้ซื้อแร่ที่ตกเป็นของแผ่นดิน โดยต้องชำระตามอัตราที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยพิกัตอัตราค่าภาคหลวงแร่³⁹ มีปัญหาว่า หากผู้มีหน้าที่ชำระค่าภาคหลวงแร่ไม่ชำระค่าภาคหลวงแร่ รัฐจะใช้สิทธิอย่างไร

ในพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ไม่ได้กำหนดวิธีพิเศษในเรื่องนี้ไว้เพียงแต่ให้อำนาจไว้ในมาตรา 86 ในกรณีผู้ถือประทานบัตรใดไม่ชำระหนี้อันพึงต้องชำระตามพระราชบัญญัติแร่ เมื่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ได้บอกกล่าวเป็นหนังสือให้ชำระแล้ว และไม่ชำระภายใน 90 วัน นับแต่วันรับคำบอกกล่าว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมมีอำนาจเพิกถอนประทานบัตรนั้นได้และมีผลทำให้ประทานบัตรนั้นเป็นอันสิ้นอายุตาม มาตรา 87 แต่เมื่อประทานบัตรสิ้นอายุผลจะเป็นประการใดกฎหมายก็มิได้บัญญัติไว้

ปัญหาว่า หากรัฐไม่เพิกถอนประทานบัตรและในกรณีที่รัฐจะบังคับให้ชำระค่าภาคหลวงแร่ในกรณีอื่น ๆ รัฐจะใช้สิทธิยึดแร่เพื่อเป็นการชำระหนี้ได้หรือไม่ ในเรื่องนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า รัฐจะใช้อำนาจเช่นว่านี้ไม่ได้ เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในแร่ตกเป็นของเอกชนแล้ว รัฐจะใช้สิทธิได้เฉพาะการริบแร่ตกเป็นของแผ่นดิน เมื่อมีการกระทำความผิดในพระราชบัญญัติแร่³⁸ เท่านั้น แต่การค้างชำระค่าภาคหลวงแร่กฎหมายมิได้บัญญัติว่าเป็นความผิด ดังนั้นจึงไม่สามารถริบแร่เพื่อชำระค่าภาคหลวงได้

³⁹ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 104

⁴⁰ ดู พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 154

แม้ว่ารัฐจะไม่สามารถใช้สิทธิในการยึดแร่โดยตรงได้ แต่รัฐก็สามารถที่จะใช้มาตรการต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติแร่ เพื่อบีบบังคับให้มีการชำระหนี้ค่าภาคหลวง เนื่องจากรัฐมีอำนาจเหนือเอกชนในเชิงกฎหมายมหาชน อย่างไรก็ตามหากรัฐประสงค์จะให้ลูกหนี้ชำระค่าภาคหลวงแร่โดยถูกต้อง หรือยึดทรัพย์สินอื่นๆ ของลูกหนี้มาขายทอดตลาดเพื่อชำระค่าภาคหลวง รัฐจะต้องฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

5.2 หนี้ทางแพ่งทั่วไป

สำหรับหนี้ทางแพ่งทั่วไป ได้แก่ หนี้ที่เกิดจากนิติกรรมสัญญาระหว่างรัฐและเอกชน รวมทั้งหนี้ในมูลละเมิด จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยรัฐอาศัยอำนาจตามกฎหมายมหาชน ซึ่งทำให้เกิดสัญญาเชิงปกครอง หรือสัญญาทางแพ่งทั่วไป หากปรากฏว่าในมูลหนี้ดังกล่าว ลูกหนี้ของรัฐเป็นผู้ถือสิทธิตามประทานบัตร หรือสิทธิประการอื่น ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในแร่ รัฐจะใช้สิทธิพิเศษในการยึดหรืออายัดแร่มาขายทอดตลาดชำระหนี้ได้หรือไม่

ปัญหาในประเด็นนี้ สามารถวินิจฉัยได้โดยอาศัยหลักการเช่นเดียวกับ ข้อ 5.1 กล่าวคือ เมื่อเอกชนได้กรรมสิทธิ์ในแร่ รัฐต้องเคารพในกรรมสิทธิ์ของเอกชน ไม่สามารถอ้างอำนาจใดๆ ในการยึดแร่ได้ เว้นแต่การริบแร่ซึ่งกฎหมายให้อำนาจไว้ ดังนั้น หากรัฐจำเป็นต้องยึดแร่เพื่อขายทอดตลาดชำระหนี้ทางแพ่งรัฐต้องดำเนินการทางศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กล่าวคือ ยื่นฟ้องเป็นคดีข้อพิพาทในทางแพ่งต่อศาล และเมื่อศาลพิพากษาให้ชนะคดีแล้ว จึงขอให้ศาลออกหมายบังคับคดี เพื่อดำเนินการยึดแร่และทรัพย์สินอื่นๆ ของลูกหนี้มาขายทอดตลาด นำเงินมาชำระหนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย